

Finnish Military Discipline Act (331/1983) – The Disciplinary Procedure and its Quality

Eero Kärki

English Abstract

This article deals with the disciplinary procedure in the Finnish Defence Forces. The article examines the disciplinary procedure, reasons for the existence of it and the nature of the procedure (administrative or criminal procedure). The annual number of military crimes in Finland is between 4500 and 5500. Over 95 % of these crimes are committed by conscripts (25 000 conscripts per year).

Furthermore, the article includes an analysis of 380 disciplinary procedures. The aim of this empirical section is to find out possible qualitative problems (i.e. the procedure does not meet the essential requirements of the legislation) in the procedure. The possible problems have been categorized into twelve different types of errors (e.g. a delay and an omission of hearing) and the occurrence of each type of error has been examined. The empirical section also introduces how the incidence of procedures varies during a calendar year, conclusions of the procedures (disciplinary punishment or reprimand, a stay of proceedings, assigned to prosecutor, pending or unfinished) and how the average incidence of errors varies between 13 units.

In this article, it is argued that there are qualitative problems in the disciplinary procedure based on the Military Discipline Act. The most often occurred errors are a delay (N=46), an omission of hearing (44) and insufficient enforcement entries (39). The most problematic errors concern those penal provisions of the criminal law that obtain their exact content from lower hierarchy regulations. In addition, problems arise concerning the recognition of the essential elements of each type of offence and exceeding of jurisdiction. However, these most severe and problematic errors are not among the errors met most frequently. On the contrary, it seems that in practice there are no problems whatsoever with the measurement of sanctions. The rate of stay of proceedings (42) also indicates that the authority is exercising real consideration.

Full Article in Finnish

Sotilaskurinpitolain kurinpitomenettely ja sen laatu

Asiasanat: sotilasoikeudenkäynti, sotilasrikos, sotilaskurinpito, sotilaskurinpitolaki, kurinpitomenettely, rikosoikeus, hallinto-oikeus

1 Tutkimuksen aihe ja rajaus

Sotilasoikeudenhoidolla tarkoitetaan niitä oikeudellisia menettelyjä, joissa selvitetään sotilasrikoksia ja määrätään niistä seuraamuksia. Sotilasoikeudenhoidon keskeisiä säädöksiä ovat sotilasoikeudenkäyntilaki (SOL, 326/1983) ja sotilaskurinpitolaki (SKL, 331/1983). Sotilasoikeudenhoidon menettelyistä voidaan käyttää myös nimitystä sotilasprosessi.

Sotilasoikeudenhoito jakautuu prosessuaalisesti kahteen eri haaraan. Ensimmäkin sotilasrikoksia voidaan käsitellä siten, että poliisi tai sotilasviranomaisen tutkii, syyttäjä nostaa syytteen ja yleinen tuomioistuin tuomitsee sotilaskokoonpanossa. Toiseksi sotilasrikoksia voidaan käsitellä SKL:n tarkoittamassa Puolustusvoimien sisäisessä kurinpitomenettelyssä. Kurinpitomenettely on normaalia rikosprosessuaalista menettelyä nopeampi ja suppeampi menettely. Seuraamukset voivat olla molemmissa prosesseissa osittain samoja.

Puolustusvoimissa käsiteltiin kurinpitomenettelyssä vuonna 2007 yhteensä 5 290 rikosta, joista määrättiin yhteensä 4331 kurinpitoseuraamusta¹. Noin 97 % kurinpitomenettelyistä kohdistuu asevelvollisiin². Suomessa koulutetaan vuosittain noin 25 000 asevelvollista³. Kurinpitomenettelyssä käsiteltyjen rikosten lukumäärä on suuri suhteessa koulutettavien asevelvollisten määrään. Kärjistäen voidaan sanoa, että tilastollinen todennäköisyys tutus-

1 Pääesikunnan sotilaslakimiespäivä 12.3.2008, apulaisosastopäällikkö Tuija Sundbergin esitys. Ks. myös Kiiski 2005, s. 22, jonka mukaan kurinpitoseuraamusten trendi on ollut vuosina 1980–2002 laskeva. Huomaa, että useista rikoksista voidaan määrätä yhteinen seuraamus. Nuutilan ja Ojalan esittämän tiedon mukaan (Nuutila – Ojala 2009, s. 1198) sotilasrikoksia tapahtuu vuosittain noin 4500–5500.

2 Kiiski 2005, s. 24. Kiiski huomauttaa, että sotilasprosessi on todelliselta luonteeltaan “varusmiesoikeutta”.

3 Puolustusvoimien toimintakertomus 2007, s. 4.

tua rikosoikeusjärjestelmään on varusmiespalveluksen aikana siviilielämää korkeampi.

Sotilasoikeudenhoidon järjestelmä on mielenkiintoinen tutkimuskohde. Toteutuvatko rikos- ja hallinto-oikeuden keskeiset periaatteet Puolustusvoimien sisäisessä kurinpitomenettelyssä yhteisön suljetusta luonteesta ja mahdollisista muista erityispiirteistä huolimatta? Täyttääkö sotilaskurinpitotojärjestelmä lainsäädännön edellyttämät vaatimukset ja muodostaako se yhtenäisen ja loogisen järjestelmän yhdessä muun lainsäädännön kanssa? Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää vastausta näihin kysymyksiin. Esittelen ensin erillisen sotilasoikeudenhoidon alan olemassaolon syyt ja sen oikeudellisen luonteen. Tämän jälkeen selvitän sotilaskurinpitomenettelyn kulun. Lopuksi esittelen tutkimusaineistoa, joka perustuu 380 sotilaskurinpitomenettelystä tehtyyn tilastointiin ja tutkimuksen yhteydessä kehitettyyn virheiden luokitteluun. Tutkimusaineistosta tehtyjen johtopäätösten perusteella pyrin vastaamaan kysymykseen sotilasoikeudenhoidon laadusta, sille asetettujen vaatimusten täyttymisestä ja löytämään prosessissa mahdollisesti esiintyviä ongelmia.

Tutkimuksen aihe on rajattu koskemaan sotilasrikoksia, jotka käsitellään SKL:n mukaisessa kurinpitomenettelyssä rauhan aikana⁴. Käsitelyprosessi tapahtuu Puolustusvoimissa eikä siirry ulkopuolisen tahon kuten syyttäjän tai yleisen tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Tutkimuksen lähdetilastot perustuvat lakimieskokelaan⁵ tehtävässä kerättyyn tutkimusaineistoon. Puolustusvoimat on edistänyt tutkimusta antamalla hyväksyntänsä tietojen käyttöön ja niiden julkaisemiseen. On myös syytä mainita, että varsinaiset sotilasoikeudenhoidon tarkastuskertomukset ovat julkisia asiakirjoja, joista jokaisella on mahdollisuus saada tieto. Ne eivät kuitenkaan ole välttämättä kovin yksityiskohtaisia eikä oikeudenhoidon

4 Rauhan aika tarkoittaa tässä aikaa, jolloin valmiuslaki ja puolustustilalaki eivät ole voimassa. Ks. esimerkiksi Buure-Häggglund 2002, s. 71–72. Toisaalta esimerkiksi rikoslain 45 luvussa sota-ajalla tarkoitetaan vain aikaa, jolloin puolustustilalain tarkoittama puolustustila on voimassa.

5 Lakimieskokelas on reserviupseerikoulutuksen saanut varusmies, joka on sijoitettu koulutettavaksi eriasteisten joukkojen ja esikuntien sodan ajan oikeudellisiin tehtäviin kuten sodan ajan prikaatin oikeusupseeriksi. Lakimieskokelaat valitsee Puolustusvoimien asessori ja heidän on oltava ylemmän oikeustieteellisen tutkinnon suorittaneita tai tietyt opinnot suorittaneita oikeustieteen ylioppilaita.

tarkastuksen piiriin kuulu esitutkimamenettelyjen tarkastus. Näin ollen tässä tutkimuksessa käytössä oleva aineisto on tavallista laajempaa.

2 Sotilasoikeudenhoidon tarkoitus, tavoitteet ja luonne

2.1 Kuka on sotilas ja mikä on sotilasrikos?

Sotilasrikokset ovat erikoisrikoksia, joihin voi syyllistyä vain sotilaan asemassa oleva henkilö. Rikosoikeudellisesti sotilaita ovat Puolustusvoimissa sotilasvirassa tai Rajavartiolaitoksen sotilastehtävissä palvelevat, asevelvollisuutta suorittavat, vapaaehtoisissa harjoituksissa palvelevat, sotilasvirkaan koulutettavat oppilaat sekä kriisinhallintatehtävissä palvelevat⁶. Tyhjentävä määritelmä on annettu rikoslain (RL, 39/1889) 45 luvun 27 §:ssä.

SOL:n mukaan sotilasoikeudenkäyntiasioita ovat sotilasrikoksia koskevat asiat. Sotilasrikosten tunnusmerkistöt on koottu RL:n 45 lukuun. Näitä RL:n 45 luvun tunnusmerkistöjen mukaisia rikoksia voidaan kutsua varsinaisiksi sotilasrikoksiksi. Varsinaisia sotilasrikoksia ovat esimerkiksi palvelusrikos, vartiorikos, luvaton poissaolo, niskoittelu ja sotilaan sopimaton käyttäytyminen. SOL:n mukaan sotilasoikeudenkäyntiasiana voidaan käsitellä myös lain 2 luvun 2 §:ssä erikseen mainittuja rikoksia silloin, kun teko on kohdistunut Puolustusvoimiin tai toiseen sotilaaseen. Näitä RL 45 luvun ulkopuolisia rikostunnusmerkistöjä voidaan nimittää epävarsinaisiksi sotilasrikoksiksi erotuksena varsinaisista sotilasrikoksista⁷. Epävarsinaisia sotilasrikoksia ovat muun muassa useat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, monet omaisuusrikokset sekä väärennys- ja petosrikokset. Merkityksellisimpiä epävarsinaisia sotilasrikoksia ovat pahoinpitely, vammantai kuolemantuottamus, varkaus, luvaton käyttö, väärennysrikokset sekä maksuvälinepetos⁸. On syytä huomauttaa, että epävarsinaisia sotilasrikoksia eivät ole esimerkiksi tuhotyö, liikennerikos yleisellä tiellä, kunnianloukkausrikokset tai huumausainerikokset. Näin ollen esimerkiksi varusmiehen

6 Nuutila – Ojala 2009, s. 1202.

7 Ojala 2001, s. 93.

8 Ojala 2001, s. 93. Ojala ei mainitse maksuvälinepetosta, mutta tutkimusaineiston perusteella arvelen, että nykyisin myös maksuvälinepetos kuuluisi merkityksellisten epävarsinaisten sotilasrikosten joukkoon. Tämä johtuu siitä, että Puolustusvoimissa on otettu käyttöön sähköiset maksukortit lomamatkoja varten. Monissa tapauksissa maksukorttia oli käytetty muiden kuin lomamatkojen maksamiseen. Tutkimuksen kohteena olevissa tapauksissa näitä tekoja oli tutkittu maksuvälinepetoksina.

toiseen varusmieheen kohdistamaa epäiltyä kunnianloukkausta ei ole mahdollista käsitellä kurinpitomenettelyssä.

Varsinaisten sotilasrikosten tunnusmerkistöt on pyritty laatimaan samalla sääntelytekniikalla kuin muidenkin rikosten tunnusmerkistöt⁹. Tästä huolimatta useat sotilasrikokset ovat edelleen luonteeltaan blankorangaistussäännöksiä, jotka näille säännöksille ominaisen luonteen mukaisesti saavat täsmällisen sisältönsä RL:n ulkopuolisista ja lainsäädäntöä alemman tasoisista ohjesäännöistä ja määräyksistä. Esimerkiksi RL:n palvelusrikosta koskevan säännöksen (45:1) mukaan sotilas, ”joka rikkoo tai jättää täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden taikka palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevan ohjesäännöllä tai muulla tavoin annetun määräyksen” on tuomitava rangaistukseen. Tällainen blankosäännös on ongelmallinen erityisesti perustuslain (PL, 731/1999) 8 §:n rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta.¹⁰ Toisaalta lakivaliokunta on mietinnössään todennut tekniikan olevan lainsäädäntöteknisesti perusteltua mutta asettanut erityisvaatimuksia sille, että tällaiset ohjesäännöt ja määräykset on kirjoitettava rikossäännöksiltä vaadittavalla tarkkuudella ja niiden rikkomisen rangaistavuuden on käytävä ilmi itse ohjesäännöstä tai määräyksestä¹¹.

Vuonna 2007 5290 sotilasrikoksesta 42 % oli palvelusrikoksia ja 7 % vartiorikoksia¹². Molemmat rikokset saavat sisältönsä osittain alemmanasteisesta normistosta ja ovat siten blankorangaistussäännöksiä. Näin ollen on selvää, että blankorangaistussäännöksillä on keskeinen merkitys sotilasoikeudenhoidossa. Sotilasrikosten blankosäännökset saavat sisältönsä useimmiten yleisestä palvelusohjesäännöstä tai yksikkökohtaisista ohjeista.

9 Nuutila – Ojala 2009, s. 1198.

10 Nuutila – Ojala 2009, s. 1198. Blankorangaistussäännöksistä, niiden rangaistavuuden edellytyksistä sekä sotilasrikoksiin liittyvistä erityispiirteistä ks. esim. Nuutila – Ojala 2009, s. 1209–1219.

11 LavM 5/2000 vp., s. 2.

12 Pääesikunnan sotilaslakimiespäivä 12.3.2008, apulaisosastopäällikkö Tuija Sundbergin esitys.

2.2 Miksi sotilailla on oma kurinpitäjärjestelmä?

Puolustusvoimien tehtävänä on Suomen sotilaallinen puolustaminen¹³. Puolustusvoimille annetun tehtävän suorittamisen varmistamiseksi sodassa tai sen kaltaisissa kriisi- ja poikkeusoloissa Puolustusvoimissa noudatetaan sotilaallista kuria ja järjestystä. Sotilaallisella kurilla ja järjestyksellä tarkoitetaan annettujen käskyjen ja määräysten täsmällistä noudattamista¹⁴. Kiisken mukaan oikeudellisen sotilasproessin tärkein tavoite on juuri sotilaallisen kurin ja järjestyksen periaate, jonka päämääränä on Puolustusvoimien häiriöttömän toiminnan takaaminen¹⁵.

Puolustusvoimille asetetut tehtävät ja niiden suorittamisen takaamiseksi noudatettava kuri ja järjestys asettavat tiettyjä edellytyksiä oikeudelliselle järjestelmälle, jonka avulla kuria viime kädessä pidetään yllä. Suomessa ratkaisuna on ollut kriminalisoida tietyt teot sotilasrikoksina (varsinaiset sotilasrikokset) sekä säättää tietyt rikostunnusmerkistöt (epävarsinaiset sotilasrikokset) käsiteltäväksi samassa menettelyssä sotilasrikosten kanssa. Ratkaisun tarkoituksena on mahdollistaa sellaistenkin tekojen kriminalisointi, jotka muualla yhteiskunnassa eivät aiheuttaisi uhkaa muille ihmisille tai yhteiskunnan toiminnalle, mutta jotka Puolustusvoimissa vaarantavat Puolustusvoimien pyrkimyksen häiriöttömään toimintaan kaikissa olosuhteissa.

Järjestelmän tavoitteiden toteuttamiseksi myös sotilasrikosten esitutkinta ja useimmissa tapauksissa myös seuraamusten määrääminen toteutetaan Puolustusvoimien sisäisessä kurinpitomenettelyssä. Kurinpitomenettely takaa nopean toiminnan ja varmistaa, että pieniinkin rikkomuksiin pystytään puuttumaan nopeasti sotilaan omassa yksikössä ja sotilasoikeudenkäyntiasiat käsitellään tuomioistuimessa ja syyttäjälaitoksessa kiireellisinä asioina (SOL 15–16 §)¹⁶. Erillinen oikeudenhoitojärjestelmä on myös yksinker-

13 Laki puolustusvoimista (551/2007) 2 §. Muita lain tarkoittamia tehtäviä ovat muiden viranomaisten tukeminen ja osallistuminen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan.

14 Sotilaan käsikirja 2006, s. 51 ja Kiiski 2005, s. 107–108.

15 Kiiski 2005, s. 108.

16 Esimerkiksi Pääesikunnan oikeudellisen osaston (PE-Oikos) joukko-osastossa suoritettavasta esitutkinnasta antaman pysyväisasiakirjan (PAK) (PE-Oikos PAK 02:05 6 §) mukaan asian käsittely eli käytännön tutkintatoimenpiteiden alkaminen (kuulustelut yms.) ei saa viivästyä enempää kuin kahta vuorokautta siitä kun asia on tullut tietoon.

tainen ja joustava¹⁷. Sitä on perusteltu myös Puolustusvoimien muilla erityisolosuhteilla kuten kasarmielämän sisäoppilaitosmaisella luonteella sekä toimimisella joukon osana¹⁸.

2.3 Onko sotilasprosessi hallinto- vai rikosoikeutta?

Kysymys sotilasoikeudenhoidon ja erityisesti siihen kuuluvan Puolustusvoimien sisäisen kurinpitomenettelyn luonteesta on herättänyt runsaasti keskustelua sekä erilaisia määrittelytapoja ja -yrityksiä. Kurinpitomenettelyn on katsottu olevan hallinnollista menettelyä, rikosprosessuaalista menettelyä tai yhdistelmä molempia. Määrittelyn lopputuloksella on merkitystä, koska se voi vaikuttaa esimerkiksi menettelyn osapuolten oikeuksiin ja velvollisuuksiin sekä asiassa sovellettaviin säädöksiin¹⁹. Kurinpitomenettelyn oikeudellisen luonteen määrittelyllä voi olla myös vaikutusta lainsäädäntötyöhön ja lainsäädännön kehittymiseen.

Virolainen ja Pölönen ovat määritelleet rikosprosessin prosessiksi, jossa käsitellään rikosasioita ja jatkaavat, että rikosasian käsitettä ei ole laissa määriteltä. Rikosasiolla tarkoitetaan kuitenkin yleensä epäiltyä rikollista tekoa. Rikollinen teko on puolestaan yleensä ymmärretty rikostunnusmerkistön mukaiseksi, oikeudenvastaiseksi ja syyllisyyttä osoittavaksi teoksi. Rikosprosessi on viranomaisprosessi, jossa henkilöä kohdellaan syyttömänä, mutta hänen syyttömyysolettamansa pyritään kumoamaan samalla kun henkilö voi puolustautua esitettyjä syytöksiä vastaan. Virolainen ja Pölönen ovat kuitenkin rajanneet rikosasioiden ja rikosprosessin ulkopuolelle hallinnollisessa kurinpitomenettelyssä ratkaistavat kurinpitot asiat sekä sotilasoikeudenhoidon kurinpitomenettelyn.²⁰

Sotilasoikeudenhoidon ja siten myös kurinpitomenettelyn kuulumista rikosoikeuden ja rikosprosessin piiriin ovat sen sijaan kannattaneet esimerkiksi Aalto ja Lindstedt arvioidessaan 1980-luvulla tehtyä sotilasoikeu-

17 Kiiski 2006, s. 168.

18 Kiiski 2006, s. 168.

19 Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien (EIT) toteaa ratkaisussaan *Engel and others (1976)*: ”Disciplinary sentences, in general less severe, do not appear in person’s criminal record and entail more limited consequences. It may nevertheless be otherwise; moreover, criminal proceedings are ordinarily accompanied by fuller guarantees”. Tuomion kohta 80.

20 Virolainen – Pölönen 2003, s. 1.

denhoitojärjestelmän lainsäädäntöuudistusta. He perustelevat ratkaisuaan muun muassa lainsäädännön esitöistä ilmi käyvillä tavoitteilla²¹: hallituksen esityksessä sotilaskurinpitoaiksi sotilaskurinpito on haluttu nimenomaisesti erottaa virkamiehiin kohdistuvasta hallinnollisesta kurinpidosta, ja sitä on luonnehdittu nopeutetuksi ja yksinkertaistetuksi rikosoikeudenkäynnin lajiksi²². Aalto ja Lindstedt myös toteavat, että kannanotto oikeudelliseen luonteeseen on kiistanalainen, mutta ratkaisun lopputuloksella ei ole merkitystä harkittaessa oikeusturvalle asetettavia vaatimuksia. Oikeusturvan vaatimukset eivät heidän mukaansa saa riippua siitä, nimitetäänkö menettelyä oikeudenkäynniksi vai kurinpitomenettelyksi, kun seuraamus voi kuitenkin olla sama²³.

Merikoski ja Jyränki ovat luokitelleet 1960-luvulla sotilasprosessin hallintoasioihin kuuluvaksi. Jyrängin mukaan kurinpitomenettely on hallintotoimintaa, joka on uskottu sille viranomaiselle, joka vastaa sotavoiman toiminnasta²⁴. Merikosken mukaan kurinpitomenettely kuuluu prosessinmuotoiseen hallintomenettelyyn, jonka avulla hallinnollisessa laitoksessa ylläpidetään kuria ja järjestystä²⁵. Toisaalta Merikoski viittaa esityksessään vain virkamiehiin eikä mainitse erikseen sotilaskurinpitoa, joka kuitenkin aiemmin esitetyllä tavalla ainakin nykyisin kohdistuu lähinnä muihin kuin virkamiehiin.

Ratkaisu sotilasprosessin oikeudellisesta luonteesta ei ole yksiselitteinen. Lainsäädännön esityöt antavat aiheesta ristiriitaisia vastauksia samoin kuin oikeuskirjallisuuskin. Kiiski epäilee monitulkintaisuuden johtuvan siitä, että sotilaskurinpito on aikaisemmin ollut osa sotilaskäskyjärjestelmää, jolla ei ole ollut kytkentää rikosprosessiin. Lainsäädäntötyössä sotilasprosessin lähentymistä rikosoikeuteen ei ole riittävästi huomioitu 1980-luvun lainsäädäntöuudistuksessa, jolloin lopputulos on jäänyt monitulkintaiseksi ja järjestelmä epäkoherentiksi.²⁶

21 Aalto – Lindstedt 1984, s. 6–7.

22 HE 87/1981 vp., s. 7.

23 Aalto – Lindstedt 1984, s. 6–7.

24 Jyränki 1967, s. 178.

25 Merikoski 1968, s. 20–22.

26 Kiiski 2005, s. 76.

Kiisken mukaan suomalainen sotilasprosessi eli sotilaallinen kurinpitomenettely on erityinen prosessimuoto, joka kuuluu osaksi rikoslainkäyttöjärjestelmää, vaikka sen historialliset lähtökohdat voivatkin olla hallinnollisessa kurinpitomenettelyssä ja sotilaskäskyjärjestelmässä. Kiiski luonnehtii sotilasprosessia hallinnolliseksi rikosprosessiksi. Merikosken luomaa käsitettä on käyttänyt myös Mäenpää. Mäenpää toteaa, että vaikka kyseessä olisi-kin hallinnollinen prosessi, on kyseessä hallinnollinen rikosprosessi, johon liittyy rikosprosessiin kuuluvia erityisvaatimuksia, jos seuraamuksella on rangaistuksellinen luonne ja muutenkin yhtymäkohtia rikosoikeudellisiin rangaistuksiin.²⁷

Esitetyn perusteella hyväksyn Kiisken käsityksen sotilasprosessin oikeudellisesta luonteesta. Sotilasoikeudenhoito ja kurinpitomenettely sen osana ovat rikosasioiden käsittelyä ja menettely kuuluu rikoslainkäyttöjärjestelmään ja rikosprosessiin. Varsinaiset sotilasrikokset on kriminalisoitu RL:n 45 luvussa ja myös epävarsinaisten sotilasrikosten kriminalisoinnit ovat laintasoisesti säänneltyjä. Laintasoiset kriminalisoinnit korostavat kurinpitoasioiden eroa sotilaskäsky- tai hallintoasioista ja tuovat niitä kohti rikosoikeuden järjestelmää²⁸. Kuten Kiiskikin toteaa, koko järjestelmän käsitemaailma on vahvasti rikosoikeudellinen ja lainsäätäjän tarkoituksena on ollut esitöistä ilmenevällä eksplisiittisellä tavalla luoda summaarinen rikosprosessijärjestelmä²⁹.

Myös Suomea koskevat kansainväliset velvoitteet voivat vaikuttaa sotilasprosessin oikeudellisen luonteen arviointiin. Eräs tällainen kansainvälinen velvoite on Suomea sitova Euroopan ihmisoikeussopimus. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on sinänsä hyväksynyt sen, että sopimukseen kuuluvissa valtioissa voidaan soveltaa sekä rikosprosessia että hallinnollista kurinpitomenettelyä³⁰. Tällöin sopimuksen 6 artiklan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat oikeussuojan vaatimukset eivät koske hallinnollista ku-

27 Kiiski 2005, s. 78–79. Merikoski 1968, s. 20–21. Mäenpää 2007, s. 193–194.

28 Buure-Hägglund 2002, s. 51.

29 Kiiski 2006, s. 186. Lisäksi, vaikka hallinnollinen ohjeistus onkin alisteista lainsäädännölle, on huomattava, että esitutkinnasta annettu Pääesikunnan pysyväisasiakirja käyttää lähes yksinomaan rikosasian esitutkinnalle tyypillistä käsitteistöä (PAK 02:05): ”epäilty”, ”rikollinen teko”, ”epäilty rikos”, ”esitutkinta”, ”asianomistaja” jne. Käsitteistön valinnasta ei ole syytä tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta asiaa ei voida täysin sivuuttaakaan arvioitaessa prosessin oikeudellista luonnetta.

30 *Engel and others (1976)*, tuomion kohta 81: “The Convention without any doubts allows the states – – to maintain or establish a distinction between criminal law and disciplinary law, and to draw the dividing line, but only subject to certain conditions.”

rinpitomenettelyä. EIT on kuitenkin katsonut, että sopimuksen 6 artiklan tarkoittama ”rikossyyte” on itsenäinen käsite eikä valtionsisäinen määrittely tai rajanveto ole ratkaisevaa sen luonteen kannalta.³¹ EIT on ottanut kantaa rikosprosessin ja sotilaskurinpitomenettelyn väliseen eroon erityisesti ratkaisussaan *Engel and others (1976)*³². Tapauksessa EIT määritteli rikosprosessin ja kurinpitomenettelyn välistä eroa siten, että menettelyn luokittelu kurinpitomenettelyksi valtionsisäisessä oikeudessa ei ole ratkaisevaa, vaan se tarjoaa ainoastaan lähtökohdan arvioinnille³³. Merkittävämpi arviointitekijä on sen sijaan teon laatu ja sen suhde seuraamuksen laatuun. Mahdollisen seuraamuksen luonne ja ankuruus vaikuttavat myös menettelyn luonteen arviointiin ja 6 artiklan soveltumiseen.³⁴

3 Sotilaskurinpitomenettelyn sääntely ja prosessi

3.1 Sotilasprosessin alkaminen ja esitutkinta

Sotilasprosessin lähtökohtana ovat SOL 2.2 §:n mukaisesti RL 45 luvun varsinaiset sotilasrikokset sekä lainkohdassa erikseen luetellut epävarsinaiset sotilasrikokset. Tällainen epäily rikosteko muodostaa lähtökohdan sotilasprosessin alkamiselle. Sotilasprosessi voi johtaa kahteen toisistaan poikkeavaan käsittelyprosessiin kuten edellä on esitetty. Sotilasprosessin alkuvaiheet kurinpitopäätösharkintaan asti ovat kuitenkin molemmille menettelyille yhteisiä.³⁵

Sotilasprosessi alkaa kun sotilasrikoksen esitutkintakynnys ylittyy, eli kun sotilasrikos on tullut kurinpitoesimiehen tietoon tai on syytä olettaa, että tällainen rikos on tehty (SKL 28 §)³⁶. Kurinpitoesimiehen on tällöin mää-

31 Ks. tästä esimerkiksi Pellonpää 2005, s. 384–392.

32 Tuomion kohdat 80–82.

33 ”[I]t is first necessary to know whether the provision(s) defining the offence charged belong, according to the legal system of the respondent state, to criminal law, disciplinary law or both concurrently. This however provides no more than a starting point. – – The very nature of the offence is a factor of greater import.”

34 Engel-tapauksen lisäksi EIT on käsitellyt rikosprosessin ja hallinnollisen menettelyn välistä rajanvetoa ratkaisuisissa *Palaoro v. Itävalta (1995)*, *Benham v. Yhdistynyt kuningaskunta (1996)* ja *Kadubec v. Slovakia (1998)*. Mainituissa tapauksissa ei kuitenkaan ollut kyse sotilaskurinpidosta.

35 Ks. tästä esim. Kiiski 2006, s. 171 ja tämän artikkelin Taulukko 1.

36 Laissa tarkoitettuja kurinpitoesimiehiä ovat SKL 11 §:n mukaan perusyksikön päällikkö (komppania tai vastaava yksikkö), hänen suoranaiset esimiehensä sekä tietyin rajoituksin myös vääpeli eli perusyksikön yksikköpäällikkö.

rättävä aloitettavaksi esitutkinta. Myös syyttäjä voi määrätä esitutkinnan aloitettavaksi. Kurinpitoesimies voi myös jättää esitutkinnan toimittamatta SKL 29 §:n anteeksiantoperusteen soveltuessa, kuten silloin kun teko on johtunut olosuhteet huomioon ottaen anteeksi annettavasta huolimattomuudesta tai teko on muutoin vähäinen. Esitutkinta voidaan toimittaa tavallisena tai suppeana. Kurinpitomenettelyssä esitutkinta saadaan toimittaa aina suppeana, mutta pysyväsasiakirjan mukaan suppeaa esitutkintaa suositellaan oikeusturvasyistä käytettäväksi vain pienissä sisäjärjestysrikkomuksissa³⁷.

Esitutkinta on aloitettava viipymättä. Pääesikunnan pysyväsasiakirjan mukaan tämä tarkoittaa sitä, että ilman erityistä syytä asian käsittely on aloitettava kahden vuorokauden kuluessa esitutkintakynnyksen ylittymisestä³⁸. Sotilasrikoksen esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, joka on joko kurinpitoesimies tai hänen määräämänsä (sotilaskurinpitoasetus 969/1983, SKA 1 §). Tutkijana on Puolustusvoimissa palveleva henkilö, jonka on oltava mahdollisuuksien mukaan esitutkintaan perehtynyt. Mikäli asian laatu niin vaatii, tutkinnan voi suorittaa myös poliisi tai tutkintalautakunta. Tätä vaihtoehtoa käytetään lähinnä silloin kun jutun laajuus, kohteen suuri omaisuusintressi, väkivaltainen luonne tai esimerkiksi suuri julkisuusarvo puoltavat sen siirtämistä toisen viranomaisen tutkittavaksi³⁹.

Sotilasrikoksen esitutkinnassa pyritään selvittämään, mitä on tapahtunut. Tutkinnan avulla selvitetään onko tapahtunut rikos ja kuka tai ketkä ovat syyllisiä mahdolliseen rikokseen. Sotilasrikoksen esitutkinnassa on hankittava sellainen selvitys ja näyttö, että asia voidaan käsitellä muiden rikosasioiden tapaan yhtäjaksoisessa pääkäsittelyssä mahdollisessa oikeudenkäynnissä. Lisäksi Kiiski on korostanut, että eräs esitutkinnan tarkoituksista on antaa epäillylle tieto siitä, mistä häntä epäillään sekä antaa mahdollisuus aloittaa valmistautuminen puolustautumiseen prosessissa.⁴⁰

Sotilasrikoksen esitutkinnan tavoitteet ovat yhteneväisiä esitutkintalain (ETL, 449/1987) 5 §:n yleisten periaatteiden kanssa. Tämä käy ilmi SKL:n

37 PE-Oikos PAK 02:05, s. 6.

38 PE-Oikos PAK 02:05, s. 5.

39 Kiiski 2005, s. 125–126.

40 PE-Oikos PAK 02:05, s. 4–5 ja Kiiski 2005, s. 124.

viittauksesta esitutkintalainsäädännön soveltamiseen sekä Pääesikunnan esitutkintaa koskevasta pysyväisasiakirjasta⁴¹. SKL:iin näitä tavoitteita ei ole suoraan kirjattu.

Esitutkinnan päätyttyä kurinpitoesimies määrää kurinpitopäätösharkinnasaan asian käsittelytien SKL 29 §:n perusteella. Kurinpitoesimies voi päättää käsitellä asian kurinpitomenettelyssä tai siirtää sen käsiteltäväksi sotilasoikeudenkäynnissä.

3.2 Kurinpitopäätös, kurinpitomenettely ja seuraamukset

Mikäli kurinpitoesimies päättää käsitellä asian kurinpitomenettelyssä eikä asia siirry sotilasoikeudenkäyntimenettelyyn, jäävät jatkotoimenpiteet kurinpitoesimiehen harkintaan. Kurinpitoesimiehen vaihtoehtoina kurinpitomenettelyssä on määrätä asiassa kurinpitorangeistus tai -ojennus. Asia on siirrettävä ylemmän kurinpitoesimiehen käsiteltäväksi, mikäli kurinpitoesimiehen oma toimivalta ei riitä vaadittavan kurinpitorangeistuksen määrittämiseen tai kurinpitoesimies on asiassa esteellinen (SKL 30 §). Useimmiten kurinpitoesimies voi määrätä asiassa seuraamuksen, mutta vakavammissa tapauksissa, kuten pidemmissä poissaolorikoksissa, asia joudutaan siirtämään ylemmän kurinpitoesimiehen, kuten joukko-osaston komentajan käsiteltäväksi. Kurinpitoesimies voi myös jättää seuraamuksen määräämättä, jos teko on johtunut anteeksiannettavasta huomaamattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai tietämättömyydestä tai sitä on muutoin pidettävä kurin ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta vähäisenä⁴². Luonnollisesti vaihtoehtona on myös päättää asian käsittely ja jättää seuraamus määräämättä, jos esitutkinnan perusteella ei ole syytä epäillä rikosta.

Edellytyksenä asian käsittelemiseksi kurinpitomenettelyssä on se, että epäilty on myöntänyt syyllisyytensä tai hänen syyllisyyttään voidaan pitää muutoin selvänä (SKL 10 §). Muissa tapauksissa kurinpitoesimiehen on siirrettävä asia syyttäjälle ja käsiteltäväksi sotilasoikeudenkäyntimenettelyyn. Tämä ratkaisu on altis kritiikille sikäli, että se voi johtaa tilanteisiin, joissa syylli-

41 SKL 28 § 1 mom. in fine ja PE-Oikos PAK 02:05, s. 4–5.

42 Kyseessä lienee sama instituutio kuin ns. rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopuminen. Toimenpiteestä luopuminen ei vaikuta syyllisyyteen vaan tekijää pidetään edelleen syyllisenä. Ks. tästä tarkemmin esimerkiksi Lappi-Seppälä 2009, s. 124–128.

syyskysymyksen arviointia ei enää pidetä tarpeellisena seuraamusta määrättäessä. Voi syntyä eräänlainen ”seuraamusautomaatti”, jossa syyllisyyskysymys oletetaan selväksi seuraamusta määrättäessä. Epäilty voi myös myöntää syyllisyytensä, ja mikäli syyllisyyskysymystä pidetään tällä selvitettyinä, se voi johtaa todellisen rikoksentehtäjän selvittämättä jäämiseen.⁴³

Kurinpitomenettelyssä määrättäviä kurinpitorangeistuksia (SKL 2 §) ovat aresti (1–30 vrk), kurinpitosakko (1–30 päiväsakkoa), poistumisrangaistus (11–15 vrk) sekä varoitus. Arestin ja poistumisrangaistuksen erona on, että aresti pannaan täytäntöön päävartiossa sille tarkoitettussa tilassa ja poistumisrangaistus puolestaan kieltää poistumisen varuskunnan alueelta. Poistumisrangaistus ei ole siis varsinainen vapausrangaistus. Kurinpito-ojennuksia (SKL 3 §) ovat puolestaan poistumiskielto (1–10 vrk), ylimääräinen palvelus (1–5 krt) sekä muistutus. Poistumiskielto on samansisältöinen poistumisrangaistuksen kanssa, mutta eroaa siitä pituudeltaan. Ylimääräinen palvelus puolestaan tarkoittaa vuoroluettelon mukaista työkertaa tai enintään kaksi tuntia kestävä työsuoitusta (SKA 35 §).

Kurinpitomenettelyssä määrättyistä kurinpitoseuraamuksista noin 90 % on kurinpito-ojennuksia⁴⁴. Kurinpitorangeistusta käytetään vain vakavissa tapauksissa, kuten esimerkiksi silloin kun rikoksia on useita, tahallisisissa palvelus- ja vartiorikoksissa sekä yli 1–2 vuorokautta kestäneissä poissaolirikoksissa⁴⁵.

Kurinpito-ojennuksen voi määrätä jokainen kurinpitoesimies. Oikeus kurinpitorangeistuksen määräämiseen on sen sijaan lähtökohtaisesti vain joukko-osaston komentajalla ja häntä ylemmällä kurinpitoesimiehellä. Poikkeuksellisesti joukkoyksikön komentaja saa määrätä asevelvolliselle varoituksen sekä poistumisrangaistuksen. Oikeus varoituksen määräämiseen asevelvolliselle on myös perusyksikön päälliköllä. Perusyksikön vääpeli eli yksikköupseeri voi määrätä asevelvolliselle kurinpito-ojennuksena muistutuksen tai ylimääräistä palvelusta enintään kolme kertaa.

43 Tutkimusaineistossa olleissa esitutkintapöytäkirjoissa käytettiin asian selvittämiseksi usein kysymysmuotoa ”katsotko syyllistyneesi [rikosnimike]-rikokseen?”.

44 Kiiski 2005, s. 23 ja Kiiski 2006, s. 172.

45 PE-Oikos PAK 02:02.

Kurinpitoseuraamus on mitoitettava siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikokseen ja tarkoituksenmukainen syyllisen palvelusaseman kannalta. SKL:n mukaan kurinpitoseuraamuksia määrättäessä on kiinnitettävä huomiota rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen (SKL 32 §). Lisäksi seuraamuksen lajia ja määrää harkittaessa on otettava huomioon teon rangaistavuuteen rikoslain mukaan vaikuttavat perusteet sekä ne olosuhteet, joissa rikos on tehty ja syyllisen aikaisempi palvelus ja muu käyttäytyminen. Seuraamusta voidaan myös korottaa, jos rikoksia on ollut useita tai jos teko on tehty koolla olevien sotilaiden läsnä ollessa ja sillä on voinut olla kuria ja järjestystä vaarantava vaikutus. Vastaavasti esimiesaseman väärinkäyttö voi korottaa seuraamusta ja esimiehen moitittava menettely rikoksentekijää kohtaan alentaa sitä.

Useat huomioon otettavat harkintaperusteet aiheuttavat riskin rangaistuskäytännön epäyhtenäistymisestä. Yhtenäisyyden turvaamiseksi Pääesikunnan oikeudellinen osasto on laatinut seuraamussuosituksen. Se on nimensä mukaisesti tarkoitettu päätöksentekijän harkintaa ohjaavaksi suositukseksi⁴⁶. Suositus sisältää konkreettisia suosituksia erilaisten rikostekojen seuraamuksiksi. Lisäksi sillä on vaikutusta tapausten ohjautumiseen sotilasoikeudenkäyntimenettelyyn, koska osassa tapauksista suositellaan asian siirtämistä suoraan syyteharkintaan.

3.3 Kurinpitoseuraamuksen täytäntöönpano ja valittaminen

Kurinpitomenettelyssä määrätyn rangaistuksen tai ojennuksen täytäntöönpanoon on SKL 39 §:n mukaan ryhdyttävä viivytyksettä. Kurinpitorangaistus saadaan panna täytäntöön heti, kun kurinpitovalitukselle säädetty määräaika on kulunut loppuun tai valitus on ratkaistu. Mikäli rangaistava antaa kirjallisen suostumuksensa, täytäntöönpano voidaan aloittaa heti. Kurinpitorangaistuksesta valitetaan yleiseen tuomioistuimeen. Rangaistus päätökseen liitetään valitusosoitus. Valitus on tehtävä viimeistään kolmantena päivänä rangaistus päätöksen tiedoksisaannista.

Ojennus voidaan panna täytäntöön heti, eikä siihen saa hakea valittamalla muutosta. Kurinpitomenettelyä valvova esimies tai joukko-osaston ko-

⁴⁶ PE-Oikos PAK 02:02, s. 3.

mentaja voivat kuitenkin lykätä tai keskeyttää ojennuksen tai rangaistuksen täytäntöönpanon, mikäli valvonnan tai kantelun käsittelyn yhteydessä ilmi tulleet seikat, rangaistavan terveydentila tai muu painava syy antaa siihen aiheita. Joukko-osaston komentaja tai häntä ylempi kurinpitoesimies voi myös kumota kurinpitopäätöksen tai lieventää sitä, mikäli päätöksen havaitaan olevan virheellinen tai kohtuuton.

Vaikka kurinpito-ojennukseen ei saa hakea muutosta valittamalla, ojennuksen saaja voi kannella menettelystä. Kyseessä on tällöin SKA 10 luvun tarkoittama sotilaallinen virkatiekantelu. Kantelu osoitetaan sille joukko-osaston komentajalle, jonka alaisen toimenpidettä kantelu koskee. Kantelusta on tehtävä kirjallinen päätös, jossa on ilmoitettava mihin toimenpiteisiin asia antaa aiheita. Koska kantelulla ei kuitenkaan ole esimerkiksi seuraamuksen täytäntöönpanoa lykkäävää vaikutusta, ei sillä ole tosiasiallisen oikeussuojakeinon luonnetta kuten kurinpitovalituksella tuomioistuimeen⁴⁷. Mikäli täytäntöönpanoa ei kuitenkaan ole ehditty aloittaa ja kurinpitopäätös esimerkiksi kumotaan kantelun johdosta, ei ojennusta luonnollisesti panna täytäntöön. Kantelua ei saa tehdä yhdessä muiden kanssa.

Kurinpitoseuraamusten nopea täytäntöönpano, ojennuksiin liittyvä valituskielto sekä lyhyt valitusaika rangaistuksista liittyvät sotilasprosessin tavoitteeseen käsitellä rikosepäilyt ja määrätä seuraamukset mahdollisimman nopeasti. Nopeaa käsittelyä pidetään kurin säilymisen kannalta tärkeämpänä kuin seuraamuksen ankaruutta⁴⁸. Sotilasprosessille on luontaista myös kielto tehdä kantelu yhdessä muiden kanssa. Kielto liittyy pyrkimykseen estää esimiehen päätösten kollektiivinen kyseenalaistaminen⁴⁹.

Kurinpito-ojennusten valituskiellon ja sotilaallisen virkatiekantelun ongelmana on se, että mikäli sotilasprosessia pidetään osana rikosprosessimenettelyä, nämä rajoitukset ja menettelyt loukkaavat rikosprosessille asetettuja oikeusturvavaatimuksia. Nämä loukkaukset kohdistuvat Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan suojaamaan oikeuteen asian tuomioistuinkäsittelyyn rikosasiassa sekä PL 21 §:ssä säädettyyn oikeuteen saada itseään koskeva päätös riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Hallinnollinen

47 Kiiski 2005, s. 193–194.

48 PE-Oikos PAK 02:05, s. 27.

49 KM 1973:101, s. 192–193.

virkatiekantelu ei turvaa näitä oikeuksia silloin, kun on kyse rangaistuksen määräämisestä rikosasiassa. Ongelma on todellinen ja se johtuu järjestelmän epäkoherentista luonteesta sekä vaillinaisesta lainsäädäntötyöstä, kuten esimerkiksi Kiiski on esittänyt. Kiiski on pitänyt muutoksenhaun kieltoa ojenusten osalta järjestelmän vakavimpana ongelmana.⁵⁰ Myös Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea on kiinnittänyt huomiota valitusoikeuden puuttumiseen ratkaisussaan *Vuolanne v. Suomi (1989)*. Valittajalla ei ollut tuolloin voimassa olleen lainsäädännön mukaan mahdollisuutta saattaa saamansa arestirangaistuksen laillisuutta tuomioistuimen tutkittavaksi. Ratkaisun jälkeen asiaa koskevaa lainsäädäntöä muutettiin.

4 Tutkimustuloksia kurinpitomenettelystä

4.1 Kurinpitomenettelyn neljännesvuositarkastus ja tutkimuksen toteutus

SKL:n mukaan kurinpitoesimiehen on valvottava alaistensa kurinpitoesimiesten kurinpitovallan käyttöä (SKL 38 §). Valvonta toteutetaan siten, että joukko-osaston komentaja tarkastaa alaistensa määräämät kurinpitoseuraukset vähintään neljännesvuosittain (SKA 38 §). Edelleen maanpuolustusalueen komentaja tai vastaava kurinpitoesimies tarkastaa sotilaslakimiehen avustamana alaistensa joukkojen ojennus- ja rangaistuskortistot vuosittain (SKA 39 §). Käytännössä valvonnan seurauksena ylempi kurinpitoesimies voi kumota päätöksen tai lieventää seuraamusta, mikäli tarkastuksessa havaitaan olennaisia virheitä. On kuitenkin syytä huomata, että menettely on jälkikäteinen valvontakeino. Sotilaskurinpitoasetuksen mukaan tarkempia ohjeita tarkastusten tekemisestä antaa Pääesikunta. Joukko-osastoilla on kuitenkin käytännössä vapaus toteuttaa tarkastus parhaaksi katsomallaan tavalla, kunhan se tehdään vähintään neljännesvuosittain ja siinä käydään läpi joukko-osastossa määrätyt seuraamukset.

Esittelen tässä tutkimuksessa kolmen neljännesvuositarkastuksen yhteenvedon tulokset. Tarkastukset on toteutettu laajemmin kuin SKA ja yleinen käytäntö edellyttävät⁵¹. Määrättyjen seuraamusten eli rangaistus- ja ojen-

50 Kiiski 2005, s. 203.

51 Neljännesvuositarkastus laaditaan yleensä lyhyen kertomuksen muotoon. Muistiossa kiinnitetään huomiota oikaisua mahdollisesti vaativiin yksittäistapauksiin.

nuskorttien (R- ja O-kortit) lisäksi on tarkastettu seuraamusharkintaa edeltänyt esitutkintaprosessi. Tutkimuksen perustana olevat tiedot on kerätty oikeudenhoidon tarkastusten yhteydessä. Saadut tiedot perustuvat julkisiin asiakirjoihin kuten esitutkintapöytäkirjoihin.

Tarkastustoiminnan systematisointia ja vertailukelpoisten tulosten laatimista varten kurinpitomenettelyssä mahdollisesti esiintyvät virheet on luokiteltu 12 erilaiseksi tyyppitapaukseksi. Näiden virheiden esiintyvyys kurinpitomenettelyissä on tilastoitu. Lisäksi on tilastoitu menettelyjen lukumäärä ja mihin ne ovat johtaneet (seuraamus ja/tai käsittelytie). Myös yksikkökohtainen virheiden esiintyvyys (keskiarvo) ja niiden suhde käsiteltyihin tapauksiin on tilastoitu. Tilastollisen aineiston ohella tarkastuksista on laadittu tapauskohtaiset sanalliset arviot sekä varsinaiset oikeudenhoidon tarkastuspöytäkirjat. Tätä aineistoa ei kuitenkaan käsitellä tässä tutkimuksessa.

Neljännesvuositarkastuksia tutkittiin vuoden 2007 kolmelta viimeiseltä vuosineljännekseltä (1.4.–31.12.). Otos sisältää yhteensä 380 kurinpitomenettelyä, jotka on käsitelty yhdessä joukko-osastossa. Tutkimuksessa kurinpitomenettelynä on pidetty kurinpitoesimiehen päätöksellä aloitettua esitutkintaa. Tutkimuksen otos lienee riittävän suuri, kun se suhteutetaan aiemmin mainittuun määrään, eli 5290 sotilasrikokseen koko maassa vuonna 2007.

Tarkoituksena on tutkimusaineiston avulla selvittää, minkälaisia ongelmia kurinpitomenettelyyn mahdollisesti liittyy. Lisäksi pyritään selvittämään kurinpitomenettelyn laadun tasoa. Laadukkaana kurinpitomenettelynä pidetään menettelyä, joka täyttää lainsäädännön sille asettamat vaatimukset.

4.2 Virhetyyppien luokittelu

Tarkastuksissa esiintyneet virheet luokiteltiin 12 virhetyyppiin. Osa virhetyypeistä on varsin harmittomia eivätkä ne välttämättä vaikuta prosessin laatuun. Jotkut virhetyypit puolestaan ovat vakavia ja saattavat vaikuttaa prosessin laatuun ja epäillyn oikeusturvaan merkittävästi. Yhteensä virhetyyppien mukaisia virheitä esiintyi 592.

Muoto- tai merkintävirhe

Muoto- tai merkintävirheestä on kyse, kun esitutkintapöytäkirja, R- tai O-kortti on laadittu väärään muotoon tai vääränlaiselle asiakirjapohjalle. Virhe on kyseessä myös silloin, kun asiakirjojen merkinnät ovat virheellisiä, puutteellisia tai sekavia. Tällaisia merkintöjä voivat olla esimerkiksi viittaukset väärin päivämääriin tai lainkohtiin tai muut huolimattomuusvirheet.

Viivästysvirhe

Viivästysvirhe on kyseessä, kun esitutkintaa ei ole aloitettu kahden vuorokauden sisällä siitä, kun epäilty rikos tuli kurinpitoesimiehen tietoon. Viivästykselle ei ilmene asiakirjoista hyväksyttävää syytä. Virhe on kyseessä myös, jos koko kurinpitomenettely esitutkinnan aloittamisesta seuraamuksen täytäntöönpanon aloittamiseen ei ole tapahtunut kahdessa viikossa eikä viivästykselle ilmene asiakirjoista hyväksyttävää syytä.⁵²

Tunnusmerkistö- tai teonkuvausvirhe

Tunnusmerkistö- tai teonkuvausvirheessä käytetyn rikostunnusmerkistön ja teonkuvauksen välillä on ristiriita. Tekijän teko ei kata rikostunnusmerkistössä kuvattua teonkuvausta vaan jonkin muun tunnusmerkistön.

Blankorangaistusvirhe

Blankorangaistusvirhetapauksissa tekijä on rikkonut blankorangaistussäännöksen, kuten palvelus- tai vartiorikoksen, rikostunnusmerkistöä. Asiakirja-aineistosta ei kuitenkaan käy ilmi, mihin ohjeeseen tai määräykseen teon rangaistavuus perustuu tai teon rangaistavuus perustuu sellaiseen ohjeeseen tai määräykseen, johon teon rangaistavuus ei voi perustua.

Todistelu- tai näyttövirhe

Todistelu- tai näyttövirheet liittyvät todistajankertomusten ja näytön ongelmiin. Näissä virhetapauksissa aineiston joukosta on esimerkiksi puuttunut

⁵² *Kahden viikon säännölle* ei tutkimuksen yhteydessä löytynyt hallinnollista tai lainsäädännöllistä tukea. Kuitenkin 10.2.2009 Merivoimien esikunnan sotilaslakimies Jouni Honkalalta puhelimitse saadun tiedon mukaan tällainen aikaraja on tosiasiallisesti käytössä.

kirjattu todistajanlausunto tai esitutkinta-aineistoon otettu todiste kuten asiakirja. Näihin on kuitenkin viitattu asiakirjoissa siten, että se on saattanut vaikuttaa asian arviointiin. Virhe on kyseessä myös silloin, kun todistaja on ollut esteellinen, kirjatun kertomuksen välittömyydessä on ollut puutteita tai näyttö on selvästi vaikuttanut riittämättömältä.

Syyttömyysolettamavirhe

Syyttömyysolettamavirhe on kyseessä, mikäli asiakirjoista on käynyt ilmi, että epäiltyä ei ole kohdeltu esitutkinnassa syyttömänä. Tämä on käynyt ilmi tutkijan jo tutkintavaiheessa käyttämistä sanamuodoista kuten esitutkintapöytäkirjan selostuksesta ”N.N. syyllistyi rikokseen”.

Toimivaltuuden ylitys

Toimivaltuuden ylitys -tapauksissa asiakirjoista on käynyt ilmi, että jokin toimenpide on ennen esitutkinnan virallista aloittamista tai esitutkinnan aikana suoritettu ilman asianmukaista menettelyä tai toimivaltaa. Käytännössä näissä tapauksissa on kyse pakkokeinojen käytöstä.

Täytäntöönpanomerkintävirhe

Täytäntöönpanomerkintävirheessä on kyse virhetyypistä, joka esiintyy R- ja O-korteissa. Korttiin tehtävät merkinnät seuraamuksen täytäntöönpanosta on jätetty tekemättä tai seuraamuksen saajalta ei ole pyydetty asianmukaista tiedoksisaantimerkintää korttiin.⁵³

Täytäntöönpanovirhe (liian ankara)

Täytäntöönpanovirhe (liian ankara) viittaa tapaukseen, jossa seuraamus on ollut huomattavasti ankarampi kuin Pääesikunnan seuraamussuositus suositaa tai se poikkeaa vastaavien tapausten arvioinnista yksikön sisällä.⁵⁴

53 Ks. esimerkiksi SKA 12 § ja 13 §. Hallinnollinen sääntely sisältyy asiakirjaan PE-Oikos PAK 02:03, erityisesti sen 5. lukuun.

54 PE-Oikos PAK 02:02 ja SKL 32 §.

Täytäntöönpanovirhe (liian lievä)

Täytäntöönpanovirhe (liian lievä) on kyseessä, kun seuraamus on ollut huomattavasti lievempi kuin Pääesikunnan seuraamussuosituksen suositus tai se poikkeaa vastaavien tapausten arvioinnista yksikön sisällä⁵⁵.

Muu täytäntöönpanovirhe

Muu täytäntöönpanovirhe tarkoittaa tilanteita, joissa seuraamuksen täytäntöönpanossa on tapahtunut jokin muu täytäntöönpanoon liittyvä virhe. Tästä on kyse esimerkiksi silloin, kun seuraamus on pantu täytäntöön virheellisesti, erisältöisenä kuin se on määrätty tai tapaus on jätetty sillensä ilman hyväksyttävää perustetta (seuraamusta ei ole määrätty).

Kuulemisvirhe

Tapauksissa, joissa on ilmennyt kuulemisvirhe, henkilöä ei ole kuultu ennen seuraamuksen määräämistä nimenomaisesta pyynnöstä tai kuulemisvelvollisuudesta huolimatta⁵⁶.

4.3 Huomioita tutkimusaineistosta ja -tuloksista

Tutkimusaineiston perusteella useimmin esiintyvät ongelmat kurinpitomenettelyssä liittyvät prosessin viivästymiseen (7,8 % virheistä), kuulematta jättämiseen (7,4 %), puutteellisiin täytäntöönpanomerkintöihin (6,6 %) ja blankorangaistusperusteiden kirjaamiseen (5,6 %).

Muotovirheiden luokkaa ei ole otettu huomioon ollenkaan, sillä siihen kuuluu erittäin sekalainen joukko virhetyyppejä yksinkertaisista merkintävirheistä vääriin asiakirjapohjiin, joilla ei ole juurikaan merkitystä prosessin laadun kannalta, eikä niiden esiintyminen vaaranna sinänsä epäillyn oikeusturvaa. Virheistä suurin osa eli 59,7 % (354 kpl) oli muoto- tai merkintävirheitä. Niiden huomioiminen ei ole tarpeellista tässä tutkimuksessa. Muoto- ja merkintävirheiden suureen määrään vaikuttanee kurinpitome-

55 PE-Oikos PAK 02:02 ja SKL 32 §.

56 SKL 31 § ja SKA 7 §.

nettelyn yksityiskohtainen ja laajahko sääntely eikä niiden välttäminen liene edes täysin mahdollista⁵⁷.

Useimmin esiintyvät virhetyypit eivät kuitenkaan muodosta kurinpitomenettelyn virheiden ongelmallisinta joukkoa blankorangaistusvirheitä lukuun ottamatta. Ongelmallisimpia ja eniten prosessin laatuun ja vastaajan oikeusturvaan vaikuttavia virheitä ovat blankorangaistusvirheen lisäksi tunnusmerkistö- ja teonkuvausvirhe, todistelu- tai näyttövirhe, syyttömyysolettamavirhe, toimivaltuuksien ylitys sekä erilaiset täytäntöönpanovirheet. Yhteistä näille harvemmin esiintyville virhetyypeille on se, että ne loukkaavat useimmin esiintyviä virhetyyppejä vakavammin rikosoikeusjärjestelmän perusperiaatteita, kuten esimerkiksi syyttömyysolettamaa. Useimmin esiintyvät mutta vähemmän merkitykselliset virheet loukkaavat lähinnä kurinpitomenettelystä annettua hallinnollista sääntelyä ja menettelyn sisäisiä tavoitteita eikä niillä välttämättä ole merkitystä keskeisten periaatteiden, kuten syyttömyysolettaman tai rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen toteutumisen kannalta. Tällainen virhetyyppi on esimerkiksi viivästysvirhe, joka on ongelmallinen nimenomaan sotilasprosessin sisäisten tavoitteiden kannalta. Epäillyn kannalta se muuttuu ongelmalliseksi vasta silloin, kun prosessi viivästyy niin paljon, että epäillyn oikeus saada asiassa ratkaisu kohtuullisessa ajassa vaarantuu⁵⁸. Tosin tällaisiakin tapauksia oli joukossa muutama.

4.3.1 Havaintoja ongelmallisimmista virhetyypeistä

Blankorangaistusrikoksissa kurinpitomenettelyn aineistosta ei käy ilmi, mitä konkreettista ohjetta tai määräystä teolla on rikottu (blankorangaistusvirhe). Virhetyypin osuus oli 5,6 % virheiden kokonaismäärästä. Blankorangaistusten käyttö edellyttää suurta tarkkuutta, koska rangaistavuuden alaa ei saa laajentaa rikostunnusmerkistöjen ulkopuolelle. Kun kurinpitomenettelyn aineistosta ei käy ilmi, mitä nimenomaista ohjetta tai määräystä on rikottu, ei ratkaisua tekevä kurinpitoesimies voi arvioida kirjallisen aineiston perusteella, onko kyseessä rikos. Arviointi ei ole mahdollista myöskään syyttäjälle tai tuomioistuimelle. Myöskään epäilty ei saa tällöin tietoonsa, minkä nor-

⁵⁷ Esimerkiksi esitutkintaa, rangaistus- ja ojennuskorttien täyttöä sekä sotilaslakimiehen lausuntoa koskevien pysyväisasiakirjojen sivumäärä on yhteensä 76 sivua.

⁵⁸ Ks. aikarajoista ja prosessin joutuisuudesta esimerkiksi PE-Oikos PAK 02:05, s. 5 ja 12, SKL 5:28.1 ja 7:39.1 sekä PL 21 §. Virolainen 2007, s. 117–118.

min rikkomisesta häntä epäillään eikä hän voi puolustautua syyttömyysolettamansa kumoamista vastaan. Tapauksissa herää myös viime kädessä kysymys, onko kyseessä edes ollut rangaistava teko.⁵⁹

Blankorangaistusten lisäksi ongelmia liittyi myös tunnusmerkistöjen eroteluun (3,4 % virheistä). Näissä tapauksissa rikostunnusmerkistö ja teonkuvaus eivät vastanneet toisiaan (tunnusmerkistö- ja teonkuvausvirhe)⁶⁰. Yleisin ongelma oli selvästi huolimattoman teon rankaisu tahallisuutta edellyttävän tunnusmerkistön perusteella. Lisäksi vartiorikoksia käsiteltiin usein palvelusrikoksina. Palvelusrikoksen tunnusmerkistö on kuitenkin toissijainen suhteessa muihin sotilasrikoksiin⁶¹. Näissäkin tapauksissa herää kysymys siitä, onko rangaistu teosta, joka ei välttämättä ole rangaistava teko. Tutkimuksessa ei kuitenkaan käynyt ilmi, että esimerkiksi vartio- tai palvelusrikoksen sekoittamisella olisi ollut tosiasiallista merkitystä seuraamuksen lajiin tai määrään.

Toimivaltuuksien ylitys aiheutti myös ongelmia (0,7 %). Tällöin esitutkinnaissa tai sen ulkopuolella oli käytetty pakkokeinoja tai tosiasiallisesti pakkokeinon luonteista toimenpidettä ilman laissa säädettyä menettelyä tai asianmukaista toimivaltaa. Käytännössä tapauksissa oli kyse hengitysilman alkoholipitoisuuden mittaamisesta sekä eräässä tapauksessa matkapuhelimen takavarikoinnista. Pakkokeinoja oli käytetty esitutkintaprosessin ulkopuolella eikä siitä tai sen tuloksista ollut varsinaisia merkintöjä tai asiakirjoja esitutkinta-aineistossa. Esitutkinnaissa asiaan viitattiin esimerkiksi kuulustelijan kysymyksissä ja epäillyn vastauksissa. Vaikka kurinpitomenettelyn tarkoituksena on nopeutettu prosessi, se ei voi koskaan mahdollistaa tulokinnanvaraisuutta pakkokeinolain tarkoittamien pakkokeinojen käytössä. Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää pakkokeinosta, kun sen käyttämisen edellytykset täyttyvät ja siitä on laadittava asianmukainen pöytäkirja tai selvitys, joka on liitettävä esitutkintapöytäkirjaan. Tapauksissa ei ollut

59 Ks. blankorangaistuksiin liittyen esimerkiksi Nuutila – Ojala 2009, s. 1211. Frände 2005, s. 38–40 ja 44–45. Hallinnollista sääntelyä edustaa PE-Oikos PAK 02:05, s. 22, jonka mukaan ”ohjeet ja määräykset” liitetään esitutkintapöytäkirjan liitteiksi.

60 Ks. tunnusmerkistön ja teonkuvauksen vastaavuudesta esimerkiksi Frände 2005, s. 34–45. Koskinen 2009, s. 162–163. PL 8 §.

61 Nuutila – Ojala 2009, s. 1209.

toimittu näin. Tapaukset olivat aineistossa harvinaisia, mutta vakavimpia virhemenettelyjä.⁶²

Blankorangaistusvirheen ja toimivaltuuksien ylityksen kanssa samankaltainen virhetyyppi on todistelu- ja näyttövirhe (2,0 %). Se asettaa rangaistavan teon olemassaolon kyseenalaiseksi ja vaikuttaa prosessin luotettavuuden arviointiin.⁶³

Esitutkinta-aineistosta käy myös joissain tapauksissa ilmi tutkinnan suorittajan suhtautuminen epäiltyyn syyllisenä jo tutkinnan aikana (syyttömyys-olettamavirhe, 0,3 %). Kahdessa eri tapauksessa sama tutkija oli käyttänyt esitutkinta-aineistossa epäilystä jatkuvasti ilmauksia kuten ”N.N syyllistyi” ja ”N.N teki”. Esitutkinnassa epäiltyä on kohdeltava syyttömänä. Tutkija ei voi sanamuodoillaan ottaa kantaa epäillyn syyllisyyteen tai pyrkiä johdattelemaan häntä. Tapaukset olivat hyvin harvinaisia, mutta ongelmallisia sikäli, että syyttömyysoletama kuuluu rikosoikeuden ja -prosessin perustavanlaatuisimpiin periaatteisiin.⁶⁴

Täytäntöönpanoon ja esitutkinnan päättämiseen liittyi myös jonkin verran ongelmia (muu täytäntöönpanovirhe, täytäntöönpanomerkintävirhe). Joissain tapauksissa esitutkinta oli saattanut olla käynnissä useita kuukausia tai sitä ei ollut koskaan päätetty kurinpitoesimiehen päätöksellä. Tällaiset luokkaan ”muu täytäntöönpanovirhe” kuuluvat virheet ovat ongelmallisia, koska henkilöllä on oikeus saada ratkaisu asiassaan – oli prosessi sitten hallinto- tai rikosoikeudellinen. Liian pitkään käynnissä oleva esitutkinta voi tosiasiassa muodostua painostuskeinoksi ja siten jo itsessään rangaistukseksi. Tutkimusaineiston perusteella tällaista ei kuitenkaan havaittu esiintyvän. Lisäksi joissain tapauksissa merkinnät seuraamuksen täytäntöönpanosta kertoivat erilajisen seuraamuksen suorittamisesta kuin kurinpitopäätöksessä oli päätetty. Tutkimuksessa ei kuitenkaan pystytty selvittämään, miksi seuraamus oli pantu täytäntöön erilajisena tai -sisältöisenä kuin se oli määrätty.

62 Viranomaisen toimivaltuuksien käytöstä ks. esimerkiksi PL 2.3 §, PKL 3 §, 12 § ja SKL 4 luku. Niemi-Kiesiläinen 2007, s. 772–773.

63 Todistelun välittömyydestä, objektiivisuudesta ja esteellisyydestä esimerkiksi PE-Oikos PAK 02:05, s. 14–18, 22, 24–25, 26 sekä ETL 40 §.

64 Syyttömyysolettamasta rikosprosessissa ks. esimerkiksi Virolainen – Pölönen 2003, s. 1–6 sekä Niemi-Kiesiläinen 2007, s. 722 ja ETL 7 §.

4.3.2 Havaintoja vähiten ongelmia aiheuttavista virhetyypeistä

Kurinpitoseuraamusten mittaaminen (täytäntöönpanovirheet liian lievä/liian ankara) ei aiheuttanut merkittäviä ongelmia. Virheistä 1,2 % oli sellaisia, joissa seuraamus ylitti merkittävästi ilman eri perustelua joko seuraamussuosituksen tai yksikön sisäisen linjan ja 2,9 % sellaisia, joissa seuraamus oli lievempi kuin seuraamussuositus suositti tai yksikön sisäinen linja edellytti. Kuitenkaan yhdessäkään tapauksessa kurinpitoesimies ei ollut ylittänyt tai alittanut lain mukaan kurinpitoesimiehelle kuuluvaa oikeutta tai velvollisuutta määrätä kurinpitoseuraamus. Tarkasti tulkiten seuraamusten määräämisessä ei siis tapahtunut lainkaan virheitä. Seuraamuksia määrättiin pikemminkin liian lievinä kuin ankarina. Tämä saattaa kertoa varovaisesta linjasta sekä mahdollisesti periaatteen noudattamisesta, jonka mukaan nopea käsittely on seuraamuksen ankaruutta tärkeämpää.

Tapauksista 11,1 % oli jätetty sillensä. Tämä kertoo siitä, että sotilaskurinpitomenettely ei ole ”tuomioautomaatti”, jossa aloitettu esitutkinta johtaa automaattisesti kurinpitoseuraamukseen. Kurinpitomenettelyssä käytetään siis harkintaa ja esitutkinnassa kertyneen aineiston perusteella tapaus voidaan myös jättää sillensä joko syyksilukevana sillensäjättämispäätöksenä (anteeksi annettava teko) tai sillä perusteella ettei tapauksessa ole kyse rikoksesta. Aineistossa ei eroteltu näiden keskinäistä esiintyvyyttä.

Kaikkiin ilmi tullessiin virheisiin on suhtauduttava vakavasti. Vaikka ne kaikki eivät loukkaisikaan rikosoikeusjärjestelmän keskeisiä periaatteita, loukkaavat ne kuitenkin jossain määrin epäillyn oikeusturvaa ja mahdollisen asianomistajan oikeusturvaa. Suljetussa menettelyssä tällaiset virheet jäävät helposti vaille kontrollia ja niistä voi tulla hyväksyty käytäntö. Virheiden esiintyminen murentaa myös esitutkintaprosessin ideaalia, jonka mukaan voidaan järjestää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukainen yhtäjaksoinen rikosasian pääkäsittely. Tietyt ilmi tulleet virheet ovat laadultaan niin vakavia, ettei sellaisia saisi esiintyä missään olosuhteissa. Toisaalta virheitä on myös tarkasteltava siitä näkökulmasta, että ne vaikuttavat sotilasprosessille asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen.

5 Johtopäätöksiä kurinpitomenettelystä

Kurinpitomenettely on Puolustusvoimien sisäinen, nopeutettu rikosprosessin laji. Puolustusvoimat huolehtii epäiltyjen rikosten tutkinnasta ja seuraamusten määräämisestä. Päätösvalta prosessin aloittamiseen sekä yleisimpien kurinpitoseuraamusten määräämiseen on hierarkkisesti alimmillaan perusyksikön päällikkönä toimivalla kurinpitoesimiehellä sekä tietyin rajoituksin perusyksikön yksikköpseerilla. Perusyksikössä on noin 100–150 varusmiestä.

Koska kurinpitomenettely tapahtuu useimmiten perusyksikön sisällä eikä sitä alisteta ulkopuoliselle tarkastelulle, on esitutinnan suorittamista sekä kurinpitopäätöksen tekemistä tarkasteltava kriittisesti⁶⁵. Oman haasteensa prosessille tuo suljetun yhteisön oikeudenkäytön problematiikka. Suljetussa yhteisössä epäillyn ei ole välttämättä yhtä helppoa kuin muualla yhteiskunnassa turvautua esimerkiksi oikeusapuun tai käyttää valitus- tai kantelu oikeuttaan.

Kiiski on pitänyt rikosasian ratkaisemista kurinpitoesimiehen päätöksenteossa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementtejä loukkaavana. Ongelmana on, että menettely on kirjallista eikä henkilö pääse osallistumaan asiansa käsittelyyn. Hän on esittänyt, että epäillyn oikeuksien toteutuminen riippuu vain suullisen esitutinnan suorittamisesta, eikä itse kirjallisesta päätöksenteosta.⁶⁶ Tällöin esitutinnan laadukkuus on tärkeää lopputuloksen laadun kannalta.

Johtopäätöksenä kurinpitomenettelyistä saatujen tutkimustietojen perusteella katson, että kokonaan Puolustusvoimien sisällä tapahtuvaan sotilaskurinpitomenettelyyn ja sotilasrikosten esitutkintaan liittyy ongelmia, jotka saattavat vaikuttaa prosessin laatuun eli lainsäädännön ja hallinnollisten ohjeiden tavoitteiden toteutumiseen.

Kiiski on tutkimuksensa johtopäätöksissä todennut, että sotilaallinen kurinpitojärjestelmä on edelleen tarpeen. Hän on kuitenkin päätenyt siihen,

⁶⁵ Ks. esimerkiksi Taulukko 3, s. 33, jonka mukaan noin 75 % seuraamuksista oli ojennuksia. Ojennukset määrätään yleensä perusyksiköissä.

⁶⁶ Kiiski 2005, s. 197–198.

että 1980-luvulla tehty lainsäädäntöuudistus on johtanut epäkoherenttiin kokonaisuuteen, jossa on aiemmin esitetyllä tavalla jäänteitä vanhasta sotilaskäskyjärjestelmästä sekä hallinnollisesta kurinpidosta. Kiisken mukaan epäkoherentti järjestelmä ei toteuta oikeusturvan vaatimuksia. Osasta seuraamuksista voi valittaa, osasta ei, ja seuraamuksia voidaan määrätä eri hierarkiatasoilla. Kiiski on esittänyt järjestelmän koherenssin kasvattamiseksi kurinpito-ohjennusten luokasta luopumista ja valitusoikeuden ulottamista kaikkiin seuraamuksiin. Lisäksi hän on nostanut esiin vaihtoehdon esitutkinnan keskittämistä suurissa joukko-osastoissa erillisille sotilasrikostutkijoille. Kiiski on perustellut tätä tutkimuksessaan ilmi tulleella tutkijoiden ammattitaidon ja asiantuntemuksen puutteella. Kiisken mukaan Puolustusvoimissa ei ole ymmärretty, että sotilasrikoksen esitutkinnassa ei ole kyse sotilaskäskyasian käsittelystä vaan rikosprosessiasiaista.⁶⁷

Tämän tutkimuksen tulokset tukevat Kiisken tuloksia ja näkemystä. Olenkin pääosin samaa mieltä hänen kanssaan. Tutkimustuloksista ilmi käyvät virheiden esiintyvyydet kurinpitomenettelyssä kertovat siitä, ettei menettely aina täytä rikosasian esitutkinnalle asetettuja vaatimuksia eikä tutkintaan osallistuvilla henkilöillä ole välttämättä riittävää ammattitaitoa ja asiantuntemusta⁶⁸. Kurinpitomenettelyn laatu ei yllä riittävän korkealle tasolle. Ongelma on todennäköisesti juuri Kiisken esittämissä seikoissa. Järjestelmä on monitasoinen ja epäkoherentti. Tutkijalle tai kurinpitoesimiehellekään ei välttämättä ole aina selvää, mikä prosessin luonne on, tai mitkä normit ja periaatteet sääntelevät sitä. Useimmat sotilaat eivät ole saaneet erityistä koulutusta rikosasioiden esitutkintaan. Vielä vähemmän selvillä prosessin luonteesta saattavat olla epäilty tai asianomistaja, jotka ovat käytännössä aina varusmiehiä.

SKL:n uudistamista selvittävä työryhmä⁶⁹ on luovuttanut ehdotuksensa lain uudistamiseksi puolustusministeriölle kesäkuussa 2009. Ehdotetut lain muutokset koskevat muun muassa valitusoikeuden ulottamista kurinpito-ohjennuksiin ja kurinpito-ohjennusten ja rangaistusten välisen erottelun poistamista. Kurinpitomenettelyssä määrätyt rangaistukset olisivat tosin pan-

⁶⁷ Kiiski 2005, s. 197–205.

⁶⁸ Toisaalta on huomioitava, että käytössä ei ole ollut vertailuaineistoa esimerkiksi poliisin esitutkintaprosessiin.

⁶⁹ Sotilaskurinpito- ja poliisitoimintatyöryhmä 2009.

tavissa täytäntöön muutoksenhausta huolimattakin. Lisäksi poikkeusoloja koskevat säännökset säädettäisiin suoraan laissa nykyisen asetuksenantovaltuuden sijaan. Vaikka tehtyihin ehdotuksiin liittyikin edelleen ongelmia, ne ovat merkittäviä parannusehdotuksia voimassaolevaan lainsäädäntöön⁷⁰. Uudistuksen tavoitteena on luoda johdonmukainen ja ajantasainen lainsäädäntö, joka vastaa perustuslain asettamia vaatimuksia.

Nykyinen sotilaskurinpitomenettely, etenkin kun sen muutoksenhaku-oikeus on rajattu, vaatii selkiyttämistä ja uudistamista. Sotilasrikosten esitutkintaa on pyrittävä keskittämään oikeusturvan takaamiseksi ja menettelyn laadun parantamiseksi. Järjestelmästä on lainsäädännöllisesti kehitettävä yhtenäinen ja looginen järjestelmä. Nykyjärjestelmän selkiyttämisen yhteydessä on luotava yhtenäinen tapa saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Erottelu ojennusten ja rangaistusten välillä on keinotekoinen. Tosiasiassa molemmissa tapauksissa on kyse rikoksesta seuraamukseksi määrättävästä rangaistuksesta. Uudistuksella luotava sisäinen koherenssi turvaa järjestelmän toiminnan ja hyväksyttävyyden myös tulevaisuudessa. Tämä on edellytys sotilasoikeudenhoidon tavoitteiden toteutumiselle ja Puolustusvoimille annettujen tehtävien onnistumisen turvaamiselle myös tulevaisuudessa.

⁷⁰ Sotilaskurinpito- ja poliisitoimintatyöryhmä 2009. Ks. ongelmien osalta erityisesti työryhmän jäsenten Rautio, Ojala ja Meriö eriävä mielipide.

LIITE: Tilastot ja lukumäärätiedot**Taulukko 1** Kurinpitomenettelyjen jakautuminen vuosineljänneksittäin.

Neljännes	Kurinpitomenettelyt
2. vuosineljännes	99
3. vuosineljännes	181
4. vuosineljännes	100
Yhteensä	380

Kurinpitomenettelyjen määrä vaihtelee vuosineljänneksittäin. Menettelyjen määrän kaksinkertaistumista kolmannella neljänneksellä selittänee kesän saapumiserän astuminen palvelukseen.

Taulukko 2 Virheiden esiintyvyys.

Virhetyyppi	Määrä	Osuus virheistä
Muotovirhe	354	59,7 %
Viivästysvirhe	46	7,8 %
Kuulemisvirhe	44	7,4 %
Täytäntöönpanomerkintävirhe	39	6,6 %
Blankorangaistusvirhe	33	5,6 %
Tunnusmerkistö- tai teonkuvausvirhe	20	3,4 %
Täytäntöönpanovirhe (liian lievä)	17	2,9 %
Muu täytäntöönpanovirhe	14	2,4 %
Todistelu- ja näyttövirhe	12	2,0 %
Täytäntöönpanovirhe (liian ankara)	7	1,2 %
Toimivaltuuden ylitys	4	0,7 %
Syyttömyysolettamavirhe	2	0,3 %
Yhteensä	592	100,0 %

Taulukko 3 Mihin aloitettu esitutkintaprosessi johti.

Mihin johti	Määrä	Osuus menettelyistä
Rangaistus	38	10,0 %
Ojennus	283	74,4 %
Jätettiin sillensä	42	11,1 %
Syyttäjälle	12	3,2 %
Kesken tai keskeytetty ⁷¹	5	1,3 %
Yhteensä	380	100,0 %

Taulukko 4 Virheitä per tapaus (keskiarvo) yksiköittäin⁷².

Yksikkö	Virheitä per tapaus (ka.)	Tapausten määrä
A	0,4	11
B	0,6	7
C	1,2	82
D	1,2	107
E	1,3	13
F	1,4	16
G	1,8	22
H	2,1	47
I	2,2	29
J	2,3	4
K	2,4	31
L	2,8	6
M	2,8	5

71 Esitutkintaprosessi on ollut kesken ilman mitään erityistä päätöstä tai se on keskeytetty päätöksellä, jonka peruste on ollut muu kuin hyväksyttävä sillensä jättäminen.

72 Sisältää muoto- ja merkintävirheet.

Lähteet

Kirjallisuuslähteet

Aalto, Pekka ja Lindstedt, Jukka, *Varusmiehen oikeusturva sotilasoikeudenhoidossa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Helsinki, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 1984. (Aalto – Lindstedt 1984)

Buure-Häggglund, Kaarina, *Suomen kriisilainsäädäntö*. Helsinki, WSOY Lakitieto 2002. (Buure-Häggglund 2002)

Frände, Dan, *Yleinen rikosoikeus*. Helsinki, Edita 2005. (Frände 2005)

Jyränki, Antero, *Sotavoiman ylin päällikkyyks: tutkimus tasavallan presidentille HM 30 §:n nojalla kuuluvasta toimivallasta ja sen käyttämisestä*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu- ja, A-sarja; no. 76. Helsinki, Suomalainen lakimiesyhdistys 1967. (Jyränki 1967)

Kiiski, Kimmo Ilmari, *Sotilasprosessi: Julkisoikeudellinen tutkimus oikeudenmukaisuuden ja hyvän hallinnon takeiden toteutumisesta suomalaisessa sotilasoikeudenhoidossa*. Julkaisematon liseniaatintutkimus. Turku, K. Kiiski 2005. (Kiiski 2005)

Kiiski, Kimmo Ilmari, *Suomalaisen sotilasoikeudenhoidon oikeudellinen profiili*. Lakimies 2/2006, s. 166–190. (Kiiski 2006)

Koskinen, Pekka, *Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet*. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio (toim.) – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, *Rikosoikeus*. Oikeuden perusteokset. Helsinki, WSOYpro 2009, s. 159–194. (Koskinen 2009)

Lappi-Seppälä, Tapio, *Seuraamusjärjestelmän pääpiirteet*. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio (toim.) – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, *Rikosoikeus*. Oikeuden perusteokset. Helsinki, WSOYpro 2009, s. 95–158. (Lappi-Seppälä 2009)

Merikoski, Veli, *Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja; 143. Helsinki, Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoiminta 1968. (Merikoski 1968)

Mäenpää, Olli, *Hallintoprosessioikeus*. Helsinki, WSOYpro 2007. (Mäenpää 2007)

Niemi-Kiesiläinen, Johanna, *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Teoksessa Lappalainen, Juha (toim.) – Frände, Dan – Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Nylund, Anna – Rautio, Jaakko – Sihto, Juha – Virolainen, Jyrki, *Prosessioikeus*. Oikeuden perusteokset. Helsinki, WSOYpro 2007, s. 717–799. (Niemi-Kiesiläinen 2007).

Nuutila, Ari-Matti ja Ojala, Timo, *RL 45 luku sotilasrikokset*. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio (toim.) – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, *Rikosoikeus*. Oikeuden perusteokset. Helsinki, WSOYpro 2009, s. 1197–1244. (Nuutila – Ojala 2009)

Ojala, Timo, *Uudistuneet sotilasrikokset*. Helsinki, Pääesikunnan oikeudellinen osasto 2001. (Ojala 2001)

Pellonpää, Matti, *Euroopan ihmisoikeussopimus*. Helsinki, Talentum 2005. (Pellonpää 2005).

Sundberg, Tuija, *Yleiset esitutkintaperiaatteet sotilasrikosten esitutkinmassa*. Julkaisematon lissensiaatintutkimus. Helsinki, Helsingin yliopisto 2003. (Sundberg 2003)

Virolainen, Jyrki, *Johdatus prosessioikeuteen*. Teoksessa Lappalainen, Juha (toim.) – Frände, Dan – Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Nylund, Anna – Rautio, Jaakko – Sihto, Juha – Virolainen, Jyrki, *Prosessioikeus*. Oikeuden perusteokset. Helsinki, WSOYpro 2007, s. 39–210. (Virolainen 2007)

Virolainen, Jyrki ja Pölönen, Pasi, *Rikosprosessioikeus I: Rikosprosessin perusteet*. Helsinki, WSOY lakitieto 2003. (Virolainen – Pölönen 2003)

Viitattut oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Benham v. The United Kingdom (10.6.1996).

Engel and others (8.6.1976).

Kadubec v. Slovakia (2.9.1998).

Palaoro v. Austria (23.10.1995).

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea

Vuolanne v. Suomi (7.4.1989).

Virallislähteet

Hallituksen esitys Eduskunnalle sotilaskurinpitolaiksi sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi. (HE 87/1981 vp)

Komitean mietintö 1973:101. (KM 1973:101)

Lakivaliokunnan mietintö 5/2000 vp. (LavM 5/2000 vp)

Puolustusvoimat, *Puolustusvoimien toimintakertomus 2007*. Saatavilla <http://www.mil.fi/perustietoa/julkaisut/>, viitattu 1.2.2009. (Puolustusvoimien toimintakertomus 2007)

Pääesikunnan koulutusosasto, *Sotilaan käsikirja 2006*. Helsinki 2006. (Sotilaan käsikirja 2006)

Pääesikunnan oikeudellinen osasto, pysyväisasiakirja 02:03 *Ohjeet rangaistus- ja ojennuskorttien sekä -kortistojen käytöstä*. (PE-Oikos PAK 02:03)

Pääesikunnan oikeudellinen osasto, pysyväisasiakirja 02:02 *Seuraamussuositus*. (PE-Oikos PAK 02:02)

Pääesikunnan oikeudellinen osasto, pysyväisasiakirja 02:05 *Ohje joukko-osastossa suoritettavasta esitutkinmassa*. (PE-Oikos PAK 02:05)

Sotilaskurinpito- ja poliisitoimintatyöryhmän osamietintö 16.6.2009. (Sotilaskurinpito- ja poliisitoimintatyöryhmä 2009)